

lag a Parasztpárt törekvései a haladás irányába mutatnak, de ugyanakkor óv a nagyparaszti befolyástól. A leglényegesebb a Huszadik Század vitájában a nemzeti képviseletnek *Vlád Aurélnak* és *Hodza Milánnak* állásfoglalása. Mindkettő határozott rokonszenvvel szól Áchim mozgalmáról. A parasztságnak egy pártba való tömörítését helyesnek tartom, mert egy annyira megosztosodott osztályuralom megtörése, mint a magyarországi az összes ellentétes erők együttműködését igényli — írta Vlád román képviselő. Majd a szlovák Hodza őszinte baráti érzelmet ír Áchimról és a Parasztpárt alakulását nemcsak kíváncsúnak, hanem szükségesnek is tartja. *Rácz Gyula* pedig a forradalmi Parasztpárt létét egyenesen gazdasági szükségességnek látja.

Áchim okos, minden jó tanács megszívlelését ígérő baráti válasza után a Társadalomtudományok Szabad Iskolája azzal tisztelt meg Áchimot, hogy rendes tagjai közé választja, amit *Jászi Oszkár* meleg hangú levélben közöl vele. Íme: *így* a magát „marxistának” nevező munkáspárt, s *így* az eklektikus programú, de haladást szolgáló radikálisok.

Az egységes parasztpárt megteremtésén, indokoltságának, fungálásának, s általában a múlt század végi és a századfordulói és századunk első éveiben fellángoló, majd kihunyó agrármozgalmak ideológiai feldolgozása folyik ugyan, de még sok itt a tisztázatlan kérdés. Olyan rangos munka, mint Domokos József sok ködöt szétoszlatozott, és az Áchim-probléma hiteles feltárásával nagyban elősegítette a korra érvényes történelmi valóság felderítését.

Műve legfontosabb eredményének azt tartom, hogy lapjain, nagy effektussal,

vitathatatlanul sikerült bizonyítania, hogy Áchimot a csabai urak és hitvány kreatúráik szóban és írásban ocsmányul rágalmazták, hazug vádjakkal diffamálni igyekeztek, raffináltan kiagyalt sikanériáikkal valóságos üldözött vaddá tették, végül előre megfontolt szándékkal meggyilkoltatták, úgy, hogy a büntett politikai indítékát semmiféle ürüggyel nem lehet eldisputálni. — Legfőbb élményem viszont Áchim személyének a könyvből kisugárzó szuggesztivitása, illetve híveivel kapcsolatos viszonyának ábrázolása: kimagasló személyiség volt, ki felülemelkedve a tömegben nemegyszer olyan vezér pózúban tetszelgett akinek „mindent szabad”, ám jól tudta, hogy népe hűsége avatta vezetővé, de azt is, hogy példamutatása híján a paraszti falanx nem lehetett volna olyan hátvél számára, amelyre biztos támaszkodhatik. Hős volt? Hős, mert nagy felelősséget vállalva, egy haladó eszme szolgálatában feláldozta egyéni érdekeit a társadalom egy részének érdekeiért.

Egy komoly hiányérzetem azonban nem tudom elhallgatni. Domokos József könyvének címe ennyi: Áchim L. András. Egy köznap ember élete halálával valóban lezárul. Ám itt nem egy mindennapi férfi életével állunk szemben. Áchim nagy ügyet képviselt — s a vele szemben álló erők leölették, s gyilkosai menlevelet nyertek azoktól, akik azonosították magukat a bünténnyel. Ennek természetesen lezajlott a hivatalos procedurája. S ennek a „törvényes” eljárás koncepciójának, lefolyásának, konzekvenciáinak papírra rögzítését hiányolom. S hogy ez elmaradt az talán nem is a szerző hibája.

Lázár Vilmos

Régi magyarországi nyomtatványok 1473—1600

Borsa Gedeon, Herryay Ferenc, Holl Béla, Käfer István és Kelecsényi Ákos munkája

Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971. 928 l. 41 t.

Csaknem száz éve annak, hogy a Régi Magyar Könyvtár két kötete, a magyar nyelvű, ill. a Magyarországon nyomtatott könyvek bibliográfiája megjelent. *Szabó Károly* egymaga járta végig az ország szinte valamennyi köz- és magánkönyvtárát, több mint négyezer művet írt le gondval, alaposan, mint egykorú méltatója írta, megajándékozta nemzetét két évszázad (a kezdetektől 1711-ig) magyar művelődésének nyomtatott emlékeivel, egy teljes könyvtárral. Szabó Károly munkája páratlan teljesítmény volt a maga korában.

Mint kiváló történész a sokszor esonka, címlaptalan műveket is meghatározta, szerzőjüket, nyomdászukat felderítette. Irodalomtörténetírásunk, a hazai történettudomány és valamennyi szaktudomány történetének nélkülözhetetlen segédkönyve ez a mű. A magyar példa a körülöttünk élő népeknél is mintául szolgált nemzeti művelődésük nyomtatott emlékeinek fel-tárásában.

A szépen rendszerezett két kötet alapján nagy könyvtáraink különgyűjteményeket létesítettek régi magyar nyomtatványaik-

ból, és e gyűjteményeket különös gonddal óvják és gyarapítják ma is. Az ún. régi magyar könyvek értékes műkincsekké váltak, magángyűjtők adtak megbízást hazai és külföldi antikváriusoknak, hogy a még fellelhető könyveket felkutassák. Nagy magángyűjtemények keletkeztek így, melyek az idők múltával ajándék vagy vásárlás útján ma már közgyűjteményeink értékei. Az Apponyi-, Ráth-, Todorcszku-Horváth- és Vigyázó-gyűjtemények olyan nemzeti kincseket mentettek meg az elkallódástól a két világháborút megelőzően — azt mondhatjuk: az utolsó pillanattal —, melynek ma már a töredékét sem lehetne összeszemelgetni.

Szabó Károly így valójában könyvtárakkal ajándékozta meg nemzetét. Tudós szorgalmának eredménye, e gyarapodó gyűjtemények feldolgozása során ismeretlen újabb művek kerültek elő, korábban csonka, meghatározhatatlan könyvek teljes példányait fedezték fel. A Régi Magyar Könyvtár ily módon kinőtte Szabó Károlyt.

Hosszú előkészítő munka után az Akadémia Könyvtörténeti Munkabizottsága 1961-ben elhatározta egy olyan tudományos munkaeszköz létrehozását, melynek „rendeltetése az, hogy a régi magyar könyvanyagban való tájékozódást, a könyvtörténet, továbbá a társtudományok, valamint — különösen művelődési vonatkozásban — a történettudomány számára a könyv- és a nyomdatörténet módszerei, továbbá a bibliográfiai eljárások segítségével lehetővé tegye, illetve megkönnyítse”. A mű szerkezetével kapcsolatban leszögezték, hogy felépítése kronologikus lesz, és tudományos kritikái jellegének megfelelően feltárja a lehető teljes irodalmat.

A szerkesztők mai történeti szemléletünknek megfelelően Szabó Károly műve első és második kötetének anyagát összeolvastották, a felszaporodott anyag, a pontosabb leírások és az irodalom ismertetése azonban szükségessé tette az első kötetnek 1600-zal való lezárását. Így jött létre *Borsa Gedeon, Hervay Ferenc, Holl Béla, Kájer István és Kelecsényi Ákos* munkája, a Régi magyarországi nyomtatványok (1473–1600) kézikönyve. A könyv 869 nyomdai kiadványt ismertet évek szerint haladva, a nyomdahelyek betűrendjében. Az egyes tételekben a betűhű címleírást a bibliográfiai hivatkozás követi. A mű tartalmi ismertetése mindenütt a lehető legtömörebb. Az esetleges variánsok és szövegkiadásokra való hivatkozások után következik az eddigi kutatási eredmények összegezése. A kötetnek ezek a részei nyújtják talán a legnagyobb segítséget a kutatóknak. A munkatársak kötetre menő részlettanulmányainak eredményeit

sűrítve kapja itt az olvasó. A ma fellelhető valamennyi példány állapotát is feltüntetve, ötletes mutató zárja az egyes tételeket.

Appendixben találjuk 74 olyan mű leírását, melyekről sikerült bebizonyítani, hogy nem 16. századi nyomtatványok, vagy nem Magyarországon nyomták őket.

A munkatársak sokoldalú, de ugyanakkor éppen erre a munkára hivatott képességei mellett a kitűnő eredményhez az is hozzájárult, hogy más tudományok kutatási módszereit is felhasználták. Így pl. *G. Blücher* papír-, ill. vízjelvizsgálatainak eredményei, a legkorszerűbb természettudományos segédeszközök igénybevételével, lehetővé tették a nyomtatványok időrendi meghatározását. Mintaképpen szolgálhat e munka bármely hasonló tudományos kiadványnak abban is, hogy létrejöttét a környező országok szakemberei tudásuk legjavával támogatták.

A minden irányú kutatás megkönnyítésére tízféle mutató szolgál, ezeknek segítségével bármely adatot könnyűszerrel meg lehet közelíteni. Valamennyi elérhető kiadvány címlapjáról vagy jellemző lapjáról kicsinyített fényképmásolat készült, hogy az azonosítás könnyebbé váljék.

Olyan kézikönyvet kaptunk itt, melyet egyetlen, a 16. századdal foglalkozó szakember sem nélkülözhet, mely szinte valamennyi társadalomtudomány hazai történetének alapvető forrása lesz több nemzedék kezében, és melyhez hasonlóval más ország még nem rendelkezik.

A tudományos megalapozottság és a körültekintő szerkesztés alig-alig hagy lehetőséget arra, hogy a kritikus valahol hibát találjon. Egyedül a görögbetűs szövegek közlésével nem tudunk egyetérteni. A régi nyomtatványok címlapjain a nyomdász sokszor csak esztétikai szempontokat érvényesítve használta váltakozva a nagy és kis betűket. A latin nyelvű könyvek címleírásában ezeket mai helyesírásunknak megfelelően írjuk át. Ezt az elvet érvényesítették a szerkesztők a görögbetűs címlapok esetében is, a csak díszítményként szereplő nagybetűs szavakat kisbetűkkel közlik. Az ilyen módon átirított szavakat viszont nem látták el a kisbetűkre kiteendő ékezetekkel. Ennek következtében furcsa külsejű szövegekkel találkozunk, melyekben az ékezetekkel ellátott mondatot ékezetlen követi. Még szemet sértőbb, ha a változás egy mondaton belül következik be. (Így RMNY 28., 36., 40., 46., 49., 82., 111., 115., 225., 674.) Hibás olvasatok is előfordulnak ott, ahol a nyomdász egy sajátosabb görög betűt vagy ligatúrát használ. (RMNY 111., 142., 846.) Legbántóbb ez *Valentin Wagner, Melanchton* kiváló tanítványa esetében, aki σ-τ

jelentő, szabályos sztigmat használt, s ennek ellenére [!] figyelmeztető jelet kapott.

A kötetbe fölvtették azokat a külföldön megjelent nyomtatványokat is, amelyek jelentősebb magyar szövegeket tartalmaznak. Ezek között talán helyet kaphatott volna *Georgius Bartholomaeus* De ritibus et differentiis Graecorum et Armeniorum című, valószínűleg Antwerpenben, 1544-ben megjelent műve is (RMK III. 969.), amelyben magyar beszédgyakorlatot is közölt.

A szép és tiszteletreméltó munkát a szerzők a következő bejelentéssel kezdik: „A régi magyarországi nyomtatványok e kézikönyve... az elődök hosszú sorának eredményeire támaszkodik.” Az előttük jártak, a magyar könyvészet úttörőit és különösen Szabó Károlyt illető tisztelet jellemzi a mű minden sorát. A tudományos tények feltétlen megbecsülése, a lankadat-

lan buzgalom, és minden egyes feltalált vagy akár csak kikövetkeztetett könyvön érzett öröm az, mely Szabó Károly művét minden használója előtt oly vonzóvá teszi. Most ugyanaz a lelkesedés, a munkatársak felelős buzgalma teszi élénk múltunk nyomtatott emlékeinek e tárházát. Ahogy ők az elődök hosszú sorának eredményeire támaszkodtak, úgy fognak majd az ő munkájukra építeni eljövendő nemzedékek gyarapítván kincseinket, bővítvén tudásunkat, ismeretünket.

Mint Szabó Károly idejében, most is az Akadémia tette lehetővé, hogy a tartalom becseinek megfelelő külsőben jelenjék meg.

Mindazoknak, akiknek e mű létrejöttében jelentős részük volt, kívánjuk — a 16. századi könyvnyomtató szavával —, hogy munkájukat tölük „az Magyar nemzet íó neuven vegye”.

Ritoók Zsigmondné

MAGYAR Tudomány

A TARTALOMBÓL:

Merre halad a tudomány?

Erkki Esaías Itkonen

T. Sz. Hacsaturov

Gerhard Herzberg

Hans Stubbe

Bo Vahlquist nyilatkozatai

✱

A hazai műanyagipari kutatásról

✱

A kőolajipari és petrokémiai kutató-
fejlesztő munka feladatai

✱

A levelező Arany János

12

1971

MAGYAR Tudomány

A Magyar Tudományos Akadémia Értesítője

LXXVIII. kötet. — Új folyam. XVI. kötet. 12. szám

1971. december

✱

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG

Babics Antal, Csáki Frigyes, Elekes Lajos, Eörsi Gyula, Jánossy Lajos,
Klaniczay Tibor, Márta Ferenc, Marx György, Mócsy János, Straub F. Brunó

✱

MB. FELELŐS SZERKESZTŐ: Szántó Lajos

SZERKESZTŐ: Rejtő István

✱

A SZÁM SZERZŐI:

ENYEDI GYÖRGY, a földrajztudományok kandidátusa, igazgatóhelyettes (MTA Földrajztudományi Kutató Intézete); T. SZ. HACSATUROV, az MTA tiszteleti tagja (Szovjetunió); HARDY GYULA, a kémiai tudományok kandidátusa, igazgató (Műanyagipari Kutató Intézet); G. HERZBERG, az MTA tiszteleti tagja (Kanada); E. E. ITKONEN, az MTA tiszteleti tagja (Finnország); KUNSZT GYÖRGY, a műszaki tudományok kandidátusa, igazgatóhelyettes (Építéstudományi Intézet); LÁZÁR VILMOS, a mezőgazdasági tudományok doktora; RITOÓK ZSIGMONDNÉ tud. munkatárs (MTA Könyvtára); SÁFRÁN GYÖRGYI tudományos kutató; STEINGASZNER PÁL, a kémiai tudományok kandidátusa, tud. főosztályvezető (Nagynyomású Kísérleti Intézet); H. STUBBE, az MTA tiszteleti tagja (Német Demokratikus Köztársaság); SZÜCS ERVIN, a műszaki tudományok kandidátusa, tud. osztályvezető (Építéstudományi Intézet); TAKÁCS JÓZSEF, az állam- és jogtudományok kandidátusa, szervezési tanácsadó (MTA Hivatala); B. VAHLQUIST, az MTA tiszteleti tagja (Svédország); ZEMPLÉN JOLÁN, a fizikai tudományok doktora, egy. tanár (Budapesti Műszaki Egyetem).